

Brieven

Oorlogsmeters

Uit hun ransel diepten de soldaten familiefoto's en brieven op, die als troost de ingebeelde voortzetting van een vorig leven konden suggereren. Voor Belgische soldaten aan de IJzer was deze vorm van steun niet vanzelfsprekend, zeker niet als ze afkomstig waren uit bezet België. De correspondentie verliep moeizaam en met vele tussenstations, en in tegenstelling tot hun Franse, Britse of Duitse lotgenoten, konden zij tijdens verlofperiodes niet even naar huis terugkeren.

Zogenaamde oorlogsmeters trachtten het voor hen wat makkelijker te maken door zich als 'vervangsters' van afwezige familie op te stellen. Deze dames, afkomstig uit Frankrijk, Nederland, Groot-Brittannië, Zwitserland of elders, 'adopteerden' een of meerdere soldaten en schreven hen brieven, stuurden tabak, foto's of eetwaren.

Marraines de guerre fungeerden ook als schakel tussen de soldaten en hun familie. Het fenomeen ontstond in het kielzog van de gigantische solidariteitsacties die tijdens de eerste oorlogsmaanden ten behoeve van Belgische vluchtelingen en soldaten op poten werden gezet. De afzenders van hulppakketten stuurden af en toe hun adres mee, en wanneer sommige soldaten antwoordden met een bedankbriefje, was het niet uitzonderlijk dat er zich een heuse briefwisseling ontspoon.

Eind 1914 namen enkele vrouwen in ballingschap het initiatief om deze 'geschreven ondersteuning' van soldaten op een systematischere manier aan te pakken, wat resulteerde in organisaties zoals het Oeuvre des Marraines de Guerre en Het Verbond der Oorlogsmeters voor Belgische Soldaten. De functie van oorlogsmeters was niet te onderschatten: ondanks de censuur kon een soldaat zijn heimwee, verdriet en zorgen delen, wat hem veerkrachtiger maakte. Het gebeurde dat er na een tijdje een platonische liefdesverhouding ontstond, of zelfs een seksuele relatie tijdens het verlof van een soldaat.

Brieven van Indische soldaten

De catastrofale tegenaanvallen van 26 en 27 april hadden de Indiase Lahore Divisie enorme klappen bezorgd. Zij die het overleefd hadden, zochten troost bij elkaar. Tegelijk groeide het besef dat men hier misschien wel niets te zoeken had, in die verschrikkelijke oorlog tussen de westerse mogendheden. Sommige Indiase soldaten wilden hun familieleden in Indië behoeden voor eenzelfde lot aan het westers front, door hen een waarschuwend briefje te schrijven. Ook al werden ze vaak in hun eigen taal of dialect geschreven, de censor was polyglot. En onverbiddelijk. Verschillende tegengehouden teksten haalden de rapporten van de censor en zijn vandaag nog steeds raadpleegbaar in The British Library, Indian Office Records.

Een greep uit enkele brieven.

Op 1 mei schreef Isar Singh, van het 59th Scinde Rifles, vanuit zijn ziekbed in het Indian General Hospital in Brighton naar een vriend in Indië.

De strijd wordt erg bits gevoerd. In de Lahore Divisie blijft slechts 300 man over. Velen zijn dood, velen zijn gewond. Het is gedaan met de Divisie. Probeer je maar eens voor te stellen: om 45 meter van de Duitse stelling in te nemen, worden 50.000 mannen gedood. Wanneer we aanvallen openen ze meteen een verschrikkelijk vuur op ons – dagelijks sterven er wel duizend mannen. Het lijkt erop dat er geen enkele man, langs beide zijden, in leven zal blijven – en pas dan (wanneer er niemand meer in leven is) zal er vrede zijn. Wanneer de Duitsers aanvallen worden zij op dezelfde manier afgemaakt. Voor de mannen hier staan de zaken er slecht voor. Enkel diegenen die lichtgewond raakten, keren van het slagveld terug. De anderen worden achtergelaten. Zelfs de sahibs [westerlingen] worden niet geëvacueerd. Vanaf het slagveld weerklinkt een vreselijk gehuil.

Probeer er alles aan te doen om niet naar hier te komen. En als je toch komt, zorg ervoor dat ze je wegens ziekte afschrijven als je toekomt in Marseille, of zeg dat je je te zwak voelt. Probeer de dokter zelf te overtuigen om je te diagnosticeren met een ziekte die je in gedachten hebt. Zieke mensen komen niet naar de oorlog. De toestand hier is erg slecht.

Op 20 mei schreef Abul Rahman, een Punjabi moslim en ook dienend bij het 59th Scinde Rifles, een vriend in bewoordingen die niet duidelijker konden zijn. Rahman kon zich waarschijnlijk wat meer permitteren, omdat hij een vertaler was voor de bevelvoerende censor. Misschien was hij een van die mannen die al eens een kritische brief door de mazen van het net liet glippen?

In Gods naam, kom niet naar hier, kom echt niet naar hier, kom niet naar deze verdomde oorlog in Europa. Schrijf me en laat me weten of je regiment, of een deel ervan, naar hier komt, en of jij erbij zult zijn of niet. Ik verkeer in grote angst; en vertel mijn broer Muhammad Yakub Khan om in Gods naam niet in dienst te treden. Als je ook familieleden hebt, dan heb ik maar één advies: laat ze geen dienst nemen. Onnodig nog meer te schrijven. [...] Het is overigens strikt verboden om over dit onderwerp te schrijven. Kanonnen, mitrailleurs, geweren en bommen, ze komen dag en nacht, net als de regens in de Sawan-maand [juli-augustus]. Diegenen die het er tot nog toe levend van afgebracht hebben, zijn zoals de paar graantjes die nog ongekoekt in een pot zijn achtergebleven.

Dat is het geval met ons. In mijn compagnie blijft slechts tien man over. In het hele regiment zijn er nog 200. In elk regiment zijn er maar tussen 200 en 280 meer over.

Toen men beseftte dat vele brieven werden tegengehouden door de censor, probeerden Indiase soldaten in een codetaal te schrijven. Met wisselend succes. Ook het gedicht dat de sikh Sant Singh op 18 september 1915 aan zijn vrouw schreef werd tegengehouden.

Wij vergaan in de woestijn: jullie wassen jezelf en liggen in bed.

Wij zijn gevangen in een net van wee.

Ons leven is een levende dood.

Wegens welke grote zonde worden wij gestraft?

Dood ons, o God, maar bevrijd ons van onze pijnen!

Wij bewegen voort in doodsangst, maar rusten nooit.

Wij zijn de slaven van meesters die geen genade kunnen tonen.

De kogels vallen op ons neer als regen, maar droog zijn onze lichamen.

Aldus hebben we een vol jaar doorgebracht.

Wij kunnen geen woord schrijven.

De luizen voeden zich met ons vlees: we kunnen niet wachten ze eruit te knijpen.

Dagenlang hebben wij onze gezichten niet gewassen.

We wisselen niet van kledij.

Vele moeders' zonen liggen dood.

Niemand slaat er acht op.

Het is Gods wil dat het zo is, en wat geschreven werd, is waar.

God de Almachtige speelt een spel, en mannen sterven.

De dood hier is afgrijselijk, doch om te leven is er niet de minste hoop.

Brieven van zij die achterblijven

Vanaf 9 mei 1915 was de 2de ambulance (mobiele hulppost) van de 4de Marokkaanse Brigade in de 152ste Franse Divisie werkzaam in de trappistenabdij van Westvleteren. Honderden gewonden van het Franse front tussen Steenstrate en Boezinge werden ernaartoe gebracht, verzorgd en zodra dat mogelijk was van daaruit verder geëvacueerd. Tussen 9 en 25 mei stierven zeventien Franse militairen in de hulppost. Ze werden begraven een paar honderd meter ten westen van de abdij.

Makkers van de overledenen en ook personeel van de hulppost brachten nabestaanden op de hoogte van waar de doden waren begraven. Een aantal van hen nam contact op met de abdij. De brieven werden bijna allemaal aan de abt van de abdij gericht, die door de nabestaanden ook vaak als een geestelijke raadsman werd gezien. De correspondentie laat zo ook een glimp zien van het verdriet van mensen die een kind of geliefde in de oorlog verloren, en van de grote bezorgdheid die zij hadden over het lot van hun laatste rustplaats.

Poitiers
14 Place St. Pierre
3 juni 1915

Mijnheer de Superior,

Ik neem de vrijheid u te contacteren in de tragische omstandigheden die ik doormaak, hopend dat een verduidelijking van uw kant mij mogelijk zou helpen mijn leed te dragen.

Mijn man, kapitein Albéric de Boisricheux, werd bij u gebracht op 9 mei, zwaargewond, en hij is de 10de om één uur in de morgen gestorven. Zijn kameraad, kapitein Naud, heeft me dezer dagen geschreven om het ongeluk te beschrijven en me in te lichten over het triestige einde van mijn arme man in dergelijke verlatenheid, mij vertellend dat zij alleen gebleven zijn, met enkele verplegers, en daar ik anderzijds weet dat mijn echtgenoot bij bewustzijn gebleven is tot aan het einde, klopt mijn hart verschrikkelijk bij de gedachte aan deze eenzame doodstrijd.

Zijn luitenant heeft mij geschreven dat een van uw paters mijn man de biecht zou hebben afgenomen en de laatste sacramenten toegediend. Zou ik van die persoon de echte waarheid mogen vernemen, zou hij mij willen schrijven en me vertellen of degene die ik zo pijnlijk betreur niets speciaals meer gezegd heeft, of hij voldoende met hem heeft kunnen praten om zijn morele leed te verlichten, kortom enkele woorden van die pater die de laatste levensmomenten van mijn man meegemaakt heeft, zouden mij zo gelukkig maken dat ik hoop, mijnheer de Superior, dat u mij deze eerbetuiging aan de gedachtenis van mijn tedere vermiste niet kunt weigeren, aan hem die bij uitstek een man van plicht was en van wie het einde niet anders dan subliem kan zijn geweest.

Accepteer alstublieft, mijnheer de Superior, mijn meest oprechte groeten.

H. de Boisricheux

Officieel schrijven gericht aan de vrouw van Harold Thomas Boulstridge met de melding dat hij aan z'n verwondingen is overleden op 10 oktober 1914

De moeder van de gesneuvelde smeekt Van Ostaijen om een vers.

Oktober 1917.

Was het een moeder uit Van Ostaijens omgeving die haar zoon aan het IJzerfront verloren had? Een kameraad van zijn broer Constant, die wel Belgisch soldaat was? Of richtte de dichter zijn vers aan alle moeders die een zoon in de oorlog verloren hadden. Van Ostaijen houdt de moeder een spiegel voor, waarin zij de collectieve verantwoordelijkheid kan lezen van hen die al die jongens de dood injoegen – dit zijn wij allen.

Aan een moeder

*Haar zoon viel op het slagveld
Je hebt me gezegd: 'Mijn zoon is gevallen, –
jij hebt hem niet gekend, zijn voorhoofd niet,
of zijn lippen niet
of zijn handen; geen van allen
die nu naast mij zijn, hebben hem gekend,
maar enkel wààr mijn zoon is gevallen, –
op het veld van eer.
Als ik stappen hoorde op de straat
zei ik: zo zal zijn heimkeer zijn. Dat luisteren en verwachten hoeft nu niet meer.
De penningen die ik heb willen besparen
om hem een jas te kopen,
liggen nog in de kast, naast de oorlogsprentjes
uit zijn jeugdijaren.
Je moest voor mijn zoon een gedicht maken,
dat leg ik dan naast de prenten in de kast.'
Ik weet, moedertje, je zou graag lezen:
'Wapengeweld, slagveld, held,'
want als een eervolle trits, heeft men je die woorden voorgespeld,
en van je zoon heb je niets meer dan dat.
Woorden die je troosten moeten,
omdat je je zoon niet meer zult wekken;
je zult zijn koffie niet meer bereiden,
steeds als de klok dezelfde uur slaat,
hem nooit meer nakijken als hij de straat langs gaat
en nou moet je niet meer de woorden bepeinen
die je hem zeggen zou in stervensnood.
Slagveld, veld van eer,
vaderland, en de zaak van het recht.
Maar ook staat dit geschreven:
Je zult niet liegen, niet bedriegen.
De laatste kreet van je zoon was: 'Moedertje,
belieg mij niet, belieg mij niet.
Mijn vaderland is dood, in de zoenegloed
van mijn moeder die ik derven moet.' –
Je zoon, moedertje, viel niet voor een gerechte zaak,
maar zijn bloed werd hem afgeperst door allen,
omdat ons de menselijke goedheid is ontvallen.
Maar ik, wij, wij allen zijn de moordenaars van je zoon
en elk woord als eer en held is smaad en hoon.
Elk soldaat die valt in de krijg, hij werd getroffen
door een sluipmoordenaar.
Dit zijn wij allen, allen die het geloof verloren.
Je zoon heeft me gezegd: dit is de goede weg,
en ik heb hem gewezen: ja, die weg is de ware.
Wij hebben gelogen.
'Democratie': wij hebben bedrogen.
Als je zoons zoen aan de bloednatte Aarde*

Opdracht: Je broer / vader / partner sneuvelde. Schrijf een brief naar de politiek verantwoordelijken van die oorlog.